Nové knihy kritické

(*Bernard Lazare*, Figures contemporaines; Ceux d'Aujourdhui, Ceux de Demain, Paříž, Pessin, 1895. — *Georges Pellissier*, Nouveaux Essais de littérature contemporaine, Paříž, Lecène Oudin, 1895).

Bernard Lazare je z nejmladší generace francouzské, a to znamená nejprve naprostý odpor k *naturalismu zolovskému*, proti malbě okolí, proti hromadění dokumentů, proti pouhému plochému pozorování; je z nejmladší generace, a to znamená dnes také odpor k *diletantismu* mravnímu, k shovívavé benevolenci ku všemu, ke snaze pochopiti všecko. Naopak: určitou rozhodnost, pevnou, příkrou bojovnou tvrdost určitého přesvědčení, určitých idejí, nesnášenlivost žádá dnes tato mladá generace. Se vším se shodovat, všecko uznávat, všemu přiznávat právo k životu — to jest jí zbabělost, únava stáří. Odtud tedy odpor proti *salonní psychologii*, vtipným bonmotům jako: všecko pochopit je všecko odpustit. *Rozhodný individualismus* dýše z knihy Lazarovy na každé stránce: měj odvahu být sebou samým, buď tvrdým, krystalisuj se! A odtud ta přízeň ke spisovatelům, kteří nad pochopení staví bojovnost, kteří jsou a chtějí býti krajně určitými, kteří odporují svému okolí, kteří je úmyslně dráždí; odtud přízeň k idealistům, mystikům, mágům, kteří měli odvahu odvrátit se od přítomnosti, udeřit ji do tváře, zbodat ji ostruhami své ironie. Nenávist ke vší pasivitě, účast se vším, co bodá a nabádá k životu, k běhu, k útěku z kalné stagnace dneška.

Autor opatřil knihu zajímavou *předmluvou*, kde vykládá právo kritikovo na *nenávist* a *lásku* a krutě mrská jako blud a lenost tak zv. *objektivnost*. Překládám celou tu partii, poněvadž výborně ilustruje duševní nazírání mládeže nejen francouzské, ale tak skoro světové vůbec.

„. . . a shledávám velmi oprávněno, že dal jsem se vésti obdivem, sympatií a často, velmi často nenávistí.

Lidé obecně afektují, že nechápou tohoto citu, nebo spíše rozhořčují se, když se s otevřeností objeví a když ten, kdo jej prociťuje, nepřikrývá ho pokryteckým závojem konvence. Zdá se, že lidé přiznávají kritikovi naprosté právo na poslední a nejnižší stupeň lichot, ale ne práva, pozvednouti se k útoku neb alespoň k prudké kritice.

Nenávist je však v literatuře jako v politice, jako v umění vášní prvého řádu a nevyhnutelnou; kdo neumí nenáviděti, nedovede milovati, co jest mu krásným. Někteří soudí, že bychom se měli obmeziti v životě na dílo lásky; ano, ale toho díla není, nestojí-li vedle něho dílo nenávisti; nelze stavět, neumíte-li bořit.

Avšak dobré duše upírají kritiku právo nenáviděti a hlavně právo projeviti svou nenávist. To vyplývá z té ideje, že kritik má býti nestranný troup, což vede k principielnímu předpokladu, že jest jediný a nepromlčitelný zákoník literatury a umění. Jest vytknouti, že jsou často revolucionářští umělci, kteří pojímají takto kritiku jako nestrannou z povinnosti. Ve skutečnosti je však jen jedna kritika, jen jeden způsob, jak kritisovati, a proto tyto všecky obecné předpisy jsou špatné.

Kritiky lze zhruba rozděliti ve čtyři veliké třídy: na kritiky špatné, subjektivné, historické, dogmatické (je dobře poznamenati, že kritikové tří posledních tříd mohou stejně náležeti do prvé, o níž tu nemluvím).

Kritik subjektivný obmezí se na to, že parafrasuje díla, o nichž mluví, a vysloví reakci, jakou na něj působila. Jules Janin byl vzorem těchto kritiků.

Kritik historický ukládá si, aby vyšetřil, „jaké podmínky plemenné, doby a ústředí“ byly nutny, aby stvořily tu či onou metafysickou soustavu, drama, román; jaké jsou slovem zákony, jež spravují literární a uměleckou tvorbu. Taine v *Dějinách angl. písemnictví* postavil vzor této kritiky, která došla tak k jistému estetickému fatalismu, poněvadž zanedbala jedince a neustálý jeho odpor proti prostředí a době, z níž uniká, jak řekl Emerson, „věrností k ideám obecným“.

Kritik dogmatický je ten, kdo utvořiv si o světě, lidech, umění ná-

zory metafysické a logické, jež rád uvede v soustavu, utřídí díla podle zákoníku, jejž postavil, a soudí je pak dle toho, blíží-li či vzdalují-li se mu. K této kategorii kritické chci se připojiti a o ní chci více pověděti, určiti její úkol, činy a funkci.

Jestli kritik dogmatik nechce realisovati své ideje, není-li ani filosof ani básník, obmezuje-li se na pouhé kritisování, je prostě nechápavcem, jenž nedovede chutnati některé věci a tvrdě odmítá každý umělecký projev odporující souboru jeho doktrin. Tak činili kdysi stoupenci doktrin Aristotelových a dnes ti, kdo soudí, že XVII. stol. dalo nám ve všem všudy vzory, jichž oddáliti se je zhoubno.

Je-li však dogmatik umělcem, přetvoří se jeho kritika v neustálou polemiku, jež dá právo pokládati ji nejen za nepochopení, ale i krutost. Barbey d'Aurevilly, Emil Zola, abych uvedl lidi nepodobné si, byli kritiky dogmatiky.

Věru umělec, básník, spisovatel opravdu hodný toho jména žije ideami. Neukládá je jen prostě do díla, stávají se podstatnou částí jeho samého; jsou to síly, jež podmiňují jeho bytí, jež jsou nutny k jeho dokonalé harmonii. Tyto ideje musí pečlivě zachovávati, musí bdíti nad jich rozpukem, zabrániti jich zhynu nebo i jen jich klesání . . . Každá bytost, jež žije idejemi, musí dbáti, aby rostla v ní energie zachovávající tyto ideje, musí za ně zápasiti, laditi je s idejemi jinými, jim harmonickými, brániti jich před idejemi nepřátelskými a proto musí pěstovati nenávist odpůrce.

A tak kritisuje-li takový duch, bude musit bojovati. Lidé budou mu rytíři podstat spřízněných nebo nepřátelských jeho vlastní podstatě; jedinec zmizí za ideou, již ztělesňuje . . . Snad namítne se takovému kritikovi, že není shovívavý ke svým bližním, že postrádá božské a nutné dobroty; tato výtka byla však činěna mnoha theologům, mnoha filosofům, lidem sladkým, shovívavým, soucitným ke svým bližním právě jako tvrdým k sobě, a to jen proto, že byli neustupnými ideology a pevnými logiky. Nelze přece Plotina na př. nebo sv. Irenea zavazovati k laskavosti vůči gnostikům, kteří byli nepřáteli jejich metafysiky nebo jejich víry, poněvadž ta metafysika a ta víra byla nevyhnutelna jim k jich mravnímu bytí.

Vím, že někteří pokusili se zladiti věci kontradiktorické. Krása je všude, praví; buďte širocí, shovívaví, soucitní a naleznete ji. Co nazýváte krásou? mohli bychom se tázat, a byli by v nesnázi s odpovědí a dali-li by ji, uvidělo by se, že krása není ve všem. Je-li někomu krása realisována ve *Fédonu* a *Eneidě*, v Aischylovu *Prometheu* a v *Hamletu*, nemůže přiznati ji románu realistickému nebo světáckému, hrubému vaudevillu nebo necudné operetě. Málo záleží na tom, je-li román, vaudeville neb opereta bezvadně sdělána podle pravidel kánonu, jenž byl zpředu postaven, poněvadž zamítáme sám ten kánon. Tento kánon musíme porážet, odporuje-li naší myšlénce, a musíme zavrhnouti každé dílo, jež se pod něj staví, poněvadž nám škodí a nás hubí, poněvadž působí na našeho ducha jako jed na naše vnitřnosti.

A proto nenávist je dobrá: zachraňuje a očisťuje, plodí a nese opravdovou lásku. Kdybychom nežili v době, kdy duch i srdce scvrkly, v době zbahnění, mravního strachu, kdyby duchová statečnost nebyla nahražena odvahou zuřivce, kdyby lidé nežili z malých ústupků a veliké zbabělosti — podobné pravdy nemusily by se hlásati." —

Kniha Lazarova obsahuje *padesát* podobizen soudobých literátů francouzských, seskupených vždy dva a dva do *páru:* jeden člověk „*dneška*", druhý „*zítřka*", jak praví Lazare. Seskupením tím získal autor nový charakterisační prostředek a vytěžil z něho několik zajímavých duchaplných ironických point.

Jsou to literární podobizny vesměs malého objemu, stěsnané na 3, 4 až 5 stránek, ale přitom neobyčejně výrazné, reliefní, zhuštěné. Nemusíte souhlasit ve všem s autorem, abyste plně si uvědomili toto jeho charakterisační umění; všecko je neobyčejně určité, rozhodné a syté, pod vším cítíte určitou doktrinu autorovu, určité nazírání na život a svět, pevně vymezenou vlastní posici; odtud determinace jejího spisovatele vypadla tak plně a sytě. Je tu několik podobizen zvláště jemně prolnutých a ostře vystižených, ostřeji, než jsme poznali v essayích desetkráte i dvacetkráte objemnějších. Mnoho nového světla vrhnul autor do dnešního chaosu francouzské nové literatury. Mnoho starých i nových soudů převrací a i když nemá pravdu, vždycky ji ukazuje a směřuje k ní alespoň.

Kniha jeho předpokládá ovšem důkladnou znalost děl dotyčných autorů nových směrů a bitev; tím teprve stává se zajímavou, *dokumentární* pro literární dějiny. Lazare není ve svých studiích osamocen, mnoho má společného s posledním stadiem mladé generace francouzské. Tak hned ten vášnivý odpor k *Zolovi* a *Daudetovi*, kteří ústupkovali, k *Lemaîtrovi*, který nedobyl si úspěchu opravdu dost přímo a čestně, k novokřesťanskému křídlu *Melchiorovi de Vogüé* a *Paulu Desjardinsovi*, které odporuje autorovu individualismu; to všecko je příznačné pro poslední rozvojový moment, ilustruje výborně jeho složky psychologické a filosofické a má cenu literárně dějepisných dokladů. —

Nakonec podávám v překladu několik podobizen literátův i u nás známých z překladů, nebo jimž sem tam věnována byla již obšírnější pozornost v naší kritice.

Nejprve moderního „*egotistu*", básníka, novináře, poslance a dnes bohatě ženatého *Maurice Barrèsa*, spisovatele velmi subtilního a přitom úspěchu módního, který v nejednom směru podává diagnosu jednoho křídla literárního, toho, jež vzdalo se nadobro umění pro umění a šlo až do politiky. V knize Lazarově má pendant v turánském romantikovi, pathetickém a divadelním revolucionáři *Jeanu Richepinovi*, i u nás známém.

Maurice Barrès

Kdyby někdo byl řekl Turánci[1], že bude míti za syna poslance Filipa, přítele Bereniky a familiárního se svou zahradou[2], Turánec byl by tomu nevěřil. Ale mýlil by se, neboť mají tytéž předky: smutného René, žalostného Adolfa a melancholického Obermanna[3]. Ale jsou různé způsoby, jak chápati své předky a odvozovati se od nich: Maurice Barrès nám to pěkně ukázal.

Jean Richepin projevoval své *já*, Barrès přemítal o něm — a to je

1 - Richepinovi

2 - Narážky na Barrèsa, zejm. na jeho knihu *Jardin de Bérénice*.

3 - Figury z románů Chateaubrianda, Benj. Constanta a Sénancourta.

to, co rozlišuje jich dva *egotismy*[1]: egotismus plastický a egotismus odtažitý a praktický. Richepin nám ukázal, co byli naši otcové, Barrès nám dává uhádnouti, co budou naše děti. Pro ně napsal již bibli dokonalého mladíka, mladíka hubeného a ctižádostivého, a všechna ta drobotina budoucnosti má ve svých knihovnách Pojednání o vzdělávání svého *já* a Rukověť dokonalého zahradníka sebe sama. Z těchto jemných stránek učí se obtížnému umění, jak se oškrabat, jak se ořezat, a novému prostředku, jak se někam dostat.

Maurice Barrés měl a má ještě velikou ctnost: zná sebe sama. Je to vybraný metafysik, ale prostřední obrazotvorce. Jsa obratným logikem, maje rozum ostrý a živý, ví o svých ctnostech, zná své slabiny. Je příliš bystrý, aby se byl vrhnul na marné pokusy, jež by ukázaly jiným, jak nestačí nic nalézat, a tak řekl si nepochybně, že je lépe rozsekávati své vlastní já, než špatně malovati já jiných. Z nutnosti stal se egotistou, vyrozumoval se za psychologa.

Pokusil se, aby zaujal svět svým já, i poslal je, aby bylo milé a svůdné, na letní byt na čas k Ernestu Renanovi[2]. Pokus byl nebezpečný, nejprve pro pořekadlo: já je hodno nenávisti, a pak, že hotovitelé elegií unavili nás výklady osobními. Barrès dovedl překonati předsudek, vyhnouti se pisčině a napsal knihy, jež probudily naši zvědavost, i když nezískaly naši sympatii.

A to proto, že jeho já není obyčejné a obsahuje-li i vlastnosti běžné, jsou tu přepjaty, zbytněny. Jeho filosofie není výjimečná, je běžná, ale velmi praktická, mocně urovnaná a obrácená k cíli positivnímu. Světem barbarů hledá si Barrès *štěstí* a poněvadž pochopil, že štěstí *není ve snu*, ale ve statcích vnějších, hlásá úzkostným lidem dneška, aby se utekli „do pevné neodvislosti hmotné". Peripatétická to a velmi moderní filosofie, jež současně uspokojuje duši Aristotelovu i nebožtíka Guizota[3], jímavá to filosofie měšťácká, praktická a doktri-

1 - Nauka, že *já* je středem názoru světového.

2 - Je skutečně epigonem Renanovým.

3 - Naráží se na známý výrok jeho o socialismu: každý z vás může zbohatnout, může se státi měšťanem!

nářská, která dovede snadno svésti smutné mladíky, kteří chtějí dáti životu cíl.

A tuto filosofii Filip stoik, přítel Senekův, od něhož se liší pouze v té podružné otázce o opovrhování bohatstvím, Filip velmi dobře dovodil ve svých kouzelných, jasných a určitých knihách, v nichž se zrcadlí *já* Barrèsovo, pro něž zapomínáme na *já* Turáncovo, ale jehož bychom mohli snad i litovati.

Velmi správný a sympatický medailon věnován je *J. H. Rosnymu*, jménu, jehož bychom si měli konečně již u nás všimnout. Je to duch i umělec venkoncem vážný a hluboký, neobyčejného umění charakterového, dnes největší romanopisec francouzský. Není módní, není ani novokatolík ani mystik, ve svých dílech opírá se o *vědu*, o *fakta*, o *zákony* společenské i mravní, jež ne pedanticky a suše odvozuje, nýbrž jimiž *rytmuje* v mohutnou lyriku tok svých *širých hromadných románů opravdu společenských*. Nezlomil s realismem úplně, ví a hlásá, že *pozorování, fakta, skutečnost* musí býti *základem* každého umění, že *jen z nich* lze jako z pevné půdy vzletět k citovým i ideovým oblakům; nezlomil s realismem — a odtud u jisté části generace francouzské snaha jej umlčeti.

Dříve, jak vytýká Lazare, byla řeč jeho příliš těžká, barokní, pedantická *vědeckými výrazy a obrazy;* dnes jasní se a hřeje vlídným básnickým sluncem.

„V dnešní literatuře má místo jediné, a chcete-li mu nalézt příbuzných, jsou to Tolstoj a Dostojevský, jichž je nutno vzpomenouti. Jako první oživuje svá díla idejemi obecnými; jako druhý oduševňuje je melancholickým soucitem a širým bratrstvím.

Stará se více o nauky, než o anekdoty, je méně vypravovatelem jako filosofem, moralistou spíše než umělcem, ač i jím je ve velmi vysokém stupni. U něho zapomínáme na módní romanopisce i na ty, kteří si přivážejí své osoby z Londýna; uhaduje román, jenž se připravuje, jenž bude společenský i literární, v němž bude i sen i realita, román, jenž nás zbaví cizoložstev a vášnivých dramat, protipřirozených lásek i lehkých dobrodružství.

A tak J. H. Rosny bude míti tu skutečnou slávu, že byl předchůdcem. O kolika spisovatelích bude lze říci podobné? O málo zajisté“ . . .

Idealistickému novoplatonikovi, mágovi *Péladanovi*, básníku „Latinské dekadence“, vytýká Lazare honbu za módností — snobismus, která způsobila, že mluví se o něm jako [o] sektáři a přehlíží se jeho činnost básnická.

„A to je veliká nespravedlnost, neboť přes své výstřednosti zvláštní a vyrozumované Josephin Péladan je z nejzajímavějších a nejosobitějších umělců soudobých. Jako myslitel i spisovatel je jedním z těch vzácných, kdož dovedli býti původními; hluboký psycholog, obratný analytik dovedl vyvolati a stvořiti typy; lyrický prozatér byl z prvních, kdož potírali naturalismus a hlásali jeho estetickou chudobu; myslivý polemik byl nadšen vždycky nesrovnatelnou vroucností bořivou a satirickou. Jako romanopisec, filosof, estetik není nijak průměrný a i když je leckdy snobem,[1] zůstává snobem povýšeným.“

Kritik „Revue de deux Mondes“, doktrinářský *Ferdinand Brunetière*, který kdysi byl mládeží na smrt nenáviděn, poněvadž bil do naturalismu (*Le roman naturaliste*, 1886) a hlásal návrat k národnímu idealismu XVII. věku, je dnes mládeží, ne-li milován, alespoň chápán a ceněn. Jak se mění časy!

„Brunetière je vzorem lidí krátkozrakých a tvrdohlavých a má často odvahu býka, jenž se vrhá na červený hadr, ale jeho slepost není obmyslná a jeho tvrdohlavost je bezelstná. Brunetière je kritik *poctivě zpátečnický;* miluji jej proto více než ty, kdož jsou falešně novotářští.

Tato poctivost učinila z něho nejlepšího pedagoga a hlavně nejúctyhodnějšího. Brunetière věří v poslání kritiky, což je zastaralé, ale věří také ve své povinnosti, zač nelze jej dosti chváliti. Jeho svědomitost jej zahubila, poněvadž jeho rozum byl obmezený. Chtěl studovati rozvoj písemnictví, což bylo výborné; ale zarazil se na cestě

1 - Snob — slovo anglické od Thackeraye běžné — označuje lidi ješitné, po módě se opičící.

a ztratil poznání času. Podobá se hodináři, dobrému dělníku, který studuje kolečka hodinek a zapomene, že tento stroj má jít. Brunetière zarazil své časové kývadlo na XVII. věku, *velikém věku.*

— — — — — — — — — — —

V tomto věku revolucionářů je Brunetière konservativcem; pokládá se tak trochu za ceremonáře jazyka francouzského i za jeho ochránce. Aby jej bránil, obrňuje svůj sloh nedobytnými baštami a skládá svou nejnepatrnější knihu obnoveným uměním Vaubanovým.[1]

Tato methoda je snad energičtější než bezpečnější, ale vyžaduje pozornosti a ne-li sympatie, alespoň úcty. A tak je tomu s Brunetièrem. Je-li jeho estetický smysl pochybný, má-li ve zvyku libovolným sáhem měřiti díla různého řádu, věří-li v literární genry, v období literární, ve vrchol a úpadek písemnictví — věří tomu s horlivostí čestného člověka, jenž není tak obratný, aby se mýlil napolo."

Velice ironická, jiskřivá přímo vtipem je kapitola věnovaná *Lemaîtrovi*, který podle autora marně se snažil skrýti pod rozmarným tónem literárního dandyho a diletanta pedantismus profesorský; chtěl, aby se zdálo, že všecko chápe, že nemá předsudků; chtěl býti obratným, aby zakryl přirozenou těžkopádnost svou. „Afektuje dandysmus, jejž často mísí se snobismem, ale bez úmyslu, neboť je velmi lstný a zároveň velmi naivní. Leká se vznětu, poněvadž myslí, že je vulgární, a oddává se pochybnosti; i v tom vyšel již z módy a chytá se mód zapomenutých, poněvadž nemůže asi nalézt nových. V kritice varoval se Lemaître dogmatismu. Nazval Brunetièra „Nisardem méně milým a méně elegantním" a nechtěl sám zasloužiti si této výčitky; ostatně o eleganci stará se více než o poctivost a miluje zajisté více tlachavé salony než katedru profesorskou. Petr Schlemihl ztratil svůj stín, Lemaître jej však nikdy neměl, ale chytřejší než ten smutný Němec chytal stín jiných. Byl parnasistou, když bylo dobře jím býti; ironickým, když to bylo dobrým tónem. Se stejnou rozmarností vidím,

1 - Francouzský stavitel pevností XVII. věku.

jak se stává hořce sentimentálním a namáhavě mystickým. Snad bude jednoho dne symbolistou nebo egotistou, i anarchistou, poručí-li mu to vkus obecenstva nebo jeho zájem, neboť Lemaître je milencem úspěchu, advokátem vyhraných pří, bije do vrat, jež jsou otevřena, a dovede s odvahou pronášet své názory, když již nejsou naprosto odvážnými."

Kritik, básník, novelista *Anatole France* byl Lazarovi záminkou, aby napsal jemnou analysu diletantismu, který je chorobou dneška a o němž již i u nás mnoho bylo psáno. Je to snad nejzdařilejší číslo této knihy. France je znám dnes u nás z řady prací beletristických, může tedy i širší obecenstvo vývody Lazarovy do jisté míry kontrolovat.

„Anatole France je synem Renanovým, jehož opicí je Lemaître. Je to spisovatel delikátní a zvrhlý, ironický i sentimentální, nekonečně pověrčivý i pochybovačný, plný rozmaru a pružnosti. Je ducha hybného, rozumu spíše širokého než hlubokého, dovede s uměním kroužiti kolem všech věcí, ale neproniká nikdy ke dnu. Jeho mozek je plný nářadí, ale nářadí to je v neladu, a má-li ideje, nedovede je srovnati.

Je to zvláštní povaha. Zná rytmus tvarů, ale nezná soulad podstat; je dobrý parnasista a prostřední filosof, napsal roztomilé povídky a nedovedl nikdy složiti knihu. Je přesný v detailech, rozptýlený vcelku, velmi jasný i zmatený, zároveň přesný i obojetný a jako pudl Faustův jde k cíli rýsuje kruhy soustředné.

Kdysi dělal kritiku[1] s více diletantismem než přesvědčením, s více fantasií než upřímností, ale vždycky s mnoha uměním. V tomto vážném zaměstnání, jež vykonával v deníku *Tempsu*, vyšetřoval díla svých vrstevníků se stejnou zlovolností jako lhostejností. Jakož se milkoval stále s minulostí, zapomínal pro ni přítomnost a obratně vykládal o Kadmovi, když bouřná mládež žádala si rad v přítomnosti.

Anatole France ostatně vždycky všecko vzdělával na polovic: je na

1 - La vie littéraire, 4 sv. (Paříž, Calman Lévy).

polovic theoretik, kritik a filosof, neboť tento básník, jenž úzkostně šetří pravidel, je naprosto nerozhodný moralista, naprosto neuklidněný metafysik.

Je nervosní a dojmům přístupný; obrací se po větru, jak vane, a často jeho dojmovost se přeměňuje ve zvláštní ctnost připodobení si všeho. A tak často skládá jen důvtipné mosaiky. Je nade všecko nesouvislý rétor, nejnestálejší sofista.

Podědil duši úpadkových Řeků, kteří uměli ozdobit pravdu, nalíčit lež a žíti z obou dvou. V literatuře hraje úlohu zpěváka ze Sixtiny: má jeho čistý hlas a nerozhodnost. Posloucháme jej bez nechuti; svádí, ale vnuká více zájmu než obdivu. Sladký i bázlivý je tento klidný člověk, který svůj klid klade nad své přesvědčení, jeden z lidí, jež by víra nějaká tísnila a jež bázeň učinila shovívavými. Odtud nerozhodnost Anatola France. Neví nikdy, které přechodné principy poskytnou mu více klidu. Je jako všichni skeptikové, chybí mu ta jistota, jež pomáhá k míru. A proto nemiluje rozhodnost. Leká se názorů příliš přesných a nevrhá-li se na ně útokem z opatrnosti, dovede se jim vyhnouti z rozumu."

Octave Mirbeau, kritik i romanopisec, u nás naprosto neznámý, měl veliký vliv na rozvoj mladší literatury francouzské. Je z nejlepších umělců francouzských, krutý a hořký analytik duší zlomených a pošlapaných společností, lyrik muky a žluče. Vliv jeho a význam vyložil výmluvně Lazare:

„Romanopisec, kritik umění i mravů, chronikář a essayista, estetik a povídkář *Octave Mirbeau* je vždycky a především *vzbouřenec*. A soudím, že těchto citů vzpoury nenabyl ani v životě; zajisté rozvinuly se v něm, když viděl sprostý hnus, nespravedlnost a krutost lidí a zákonů — ale narodil se již takový, přinesl si již na svět pud vzpoury.

Nikdy asi snadno nepřijímal profesorské ideové soustavy, které ctihodní a obmezení vychovatelé vlévají jako lidumil Dickensův do mladých mozků, jež jsou jim vydány. Nepřijímal také s větší chutí běžné formulky, jež se lacino prodávají učelivým mladíkům, aby mohli výlučně žíti z prospěchů, jež umějí propůjčovati lidé vládnoucí, a tak nelze jej počítati mezi podpory společnosti.

Bojím se opravdu, že nikdy nedají jako cenu ve školách jeho *Kalvarii* nebo *Šebastiána Rocha*, neboť jsou to díla velmi nebezpečná a podezřelá, že by mohla odvrátiti dobré duše s pravé cesty. Nejsou-li odporučována úřední shovívavostí, nejsou-li korunována žádnou akademií, nedoporučuje-li je žádný universitní velmistr, přece dojde se k nim jednou a dostane se jim té neocenitelné zásluhy, že budou vychovávat a povedou mládež.

A tak Octave Mirbeau bude přísně souzen moralisty z ústavu. Budou mu vytýkati jeho bolestnou ironii, jeho děsné sarkasmy, bouřnost jeho neúcty, prudkost jeho útoků na konvenční ideje, krutost jeho opovržení k jistým lidem, třídám, institucím.

Snad i mohutnost spisovatele, jeho vloha pro obrazy uchvacující a správné, silná pevnost jeho stylu, lesk jeho obraznosti, drsnost jeho ironie nebudou polehčujícími okolnostmi u kritiků, o nichž mluvím. Budou pokládati Mirbeaua za tím módnějšího naopak a zavrhnou jej tím hlasitěji.

A nebudou mít nepravdu, neboť všecky tyto přednosti romanopisce, kritika, umělce vedou k Mirbeauovi duše, jež se emancipují ze starého a vzpírají mu — to je důvod dnešního vlivu a tajemství jeho zítřejší síly. Proto Octave Mirbeau je milován všemi neodvislými, všemi novotáři, všemi, kdož soudí, že je snad již na čase přestat se starat o otázku cizoložství, o psychologii žen světáckých, o kultus svých vášní a sobeckou sebepéči."

Zajímavý pohled do bolavých otázek soudobých poskytuje také obraz *Theodora de Wyzewy*, jenž byl kdysi žákem Mallarméovým, symbolistou ryze samoúčelným, labužnickým hodovníkem u tabule úpadkové společnosti a literatury; prošel však krisí citovou, která jej přivedla ke křesťanství Tolstého a Dostojevského, k mysticismu chudých duchem, k utonutí v lidové prostotě a pokoře. Tuto zajímavou bohatou a spornou duši jemně maluje a pěkně vykládá Lazare:

„Theodor de Wyzewa, který byl symbolistou a zůstal estétem, je

dnes učedníkem Tolstojovým, ale zároveň neklidným a pochybovačným, který, zdá se, jen napolo věří radám, jež udílí, a jichž první nejraději by následoval.

V malých propagačních knížkách, kde ilustroval zesládlého Ježíše, jel do války proti egoismu rozumu, citu neb umění, jenž zuří ještě mezi byzantinci literárními; obracel se slovy při vší eleganci hořkými proti obhájcům umění pro umění a božství veršotepcova, proti kněžím hlásajícím umělce modlu, mistra a krále.

Ale jak prudce bojoval, zašel příliš daleko. Je-li dobře bojovati proti Valbestům,[1] již si libují výlučně ve hře svých vloh, zneužívajíce tak sebe i jiných, je přepjatost činiti za ně zodpovědnými vědu a vědění, pomlouvati duchaplnost jako zlostnou a rozum jako nebezpečný.

To však činil Wyzewa ve svých upřímných a evangelických knížkách, ne těžkých a neohrabaných evangelismem Desjardinsovým, nýbrž evangelismu ženského, rozmarného, evangelismu křesťana hellenského, jenž by klnul Platonovi, aniž přitom na něj zapomněl. Tyto malé paraboly hlásaly blaženost nevědomosti, velebily něhu polních lilií, a Wyzewa s upřímnou naivností smísil tu učence s pedagogy, badatele s pedanty, Fausta s jeho famulem.

Výklad tohoto útoku, odporu proti věčné Moudrosti je zajisté v tom, že Wyzewa trpěl sobeckým intelektualismem. Kritik delikátní a citlivý, spisovatel roztomilý a paradoxní chtěl opustiti Sorbonnu jen proto, aby šel na opačné křídlo, k „*hlupáčkovi s čistým srdcem*", o němž mluví Parsifal. Ale vrátí se odtamtud jednou, poněvadž má rozum příliš objímavý, jemný a podrobný, aby mohl chutnati štěstí hlupáčka. A v ten den vzkříšený Valbest pozná, že povrhal-li kdysi vědou a uměním, pokládal-li je za božstva škodná, bylo to proto, poněvadž trpěl duchem, který chutná a vykládá, ale netvoří."

Jak viděti z těchto ukázek, je kniha Lazarova v mnohém příznačná poslednímu vývojovému stadiu světového proudu literárního a nalezne mnohé snad analogie mezi poměry francouzskými a jiných literatur. Kniha zdánlivě dosti lehce dotýká se bolavých současných otázek, ale vpravdě zajíždí do nich přímo a rvavě.

1 - Název reka v povídce T. de Wyzewy.

Nakonec poznámku ještě o *formě* její. Ve francouzské literatuře v posledních čtyřech pěti letech projevil se významný obrat, který bohužel nedošel u nás mezi nejmladšími, kteří se o cizí literární proudy starají, povšimnutí. Mladé písemnictví francouzské vzdaluje se dnes stále více mlžné, chaotické, kalné a dýchavičné formy t. zv. symbolické. Znova hlásá se účinně návrat k jasné členitosti, klidné slunné záři latinského ducha. Znova snaha po *renesanci řecké a latinské*, po XV. i XVI. věku, po šťavnatém domorodém primitivismu. Mladá generace cení zase jiskrnost, vtip, hbitost, průhlednost a snadnost ve psaní a zavrhuje těžkou pedantickou popisnost, mlžnou abstraktnost a kolorovanou udýchanou dusnost. Všechno to má ovšem hlubší základ, *změnu inspirace básnické i filosofické*. Německá metafysika, morálka odříkání opouští se houfně, a mladší generace přikloňuje se k bezprostřednosti, konkretnosti, naivnosti života, citů, vášní; francouzský Jih, Provence, přichází zase k platnosti a vzmáhá se nad Severem; odtud sympatie mladší generace s provençalskou *Felibrigí*, s její rozmarnou něhou a domácím žárným živelným koloritem. Nelze dnes souditi, kam až půjde tato reakce, ani jaký bude míti význam a dosah po stránce ideové, leč každým způsobem je citelna dnes hlavně po stránce *formové* jako reakce proti mlžné chaotičnosti symbolismu.

V knize Lazarově je také již tato reakce, která má v čele *Maurice Barrèsa, Camilla Mauclaira a hlavně Ch. Maurrasa*, patrná a zřetelná. Věty stručné, bystré, průhledné, světelného střiku; slunce plně a klidně tu teče, mlhy se v něm rozplynuly a vyvanuly.